

Vogels van landgoed Meer en Berg

Pim de Nobel

Inleiding

Met het oog op de planvorming omtrent de herinrichting van het landgoed Meer en Berg, voorheen bekend als het Provinciaal Ziekenhuis te Santpoort, hebben Erik van Bakel, Hans Groot en ondergetekende de broedvogels in voorjaar 1999 geïnventariseerd. Dit artikel beschrijft het onderzoeksgebied, de gevolgde inventarisatiemethode en de resultaten van de inventarisatie. Verder zijn (deels oude) losse waarnemingen van de overige soorten verzameld. Het stuk is bedoeld om de waarde van het terrein voor vogels in kaart te brengen.

Onderzoeksgebied en methode

Het geïnventariseerde gebied ligt in de gemeente Bloemendaal en is circa 45 hectare groot. Het terrein van het Natuurbad Velsarend en de Velsenderlaan vormen de noordgrens. De oostgrens wordt gevormd door de Brederoodseweg en Brederodelaan. De hockeyvelden van HBS vormen de zuidgrens. De westgrens bestaat uit het voor fietsers toegankelijke deel van de Bergweg. Landgoed Meer en Berg vormt de verbinding tussen de binnenduïnbossen van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland (Duin en Kruidberg, Kennemerduinen) en de lommerrijke villa's en landgoederen van Santpoort-Zuid en Bloemendaal (Sleutelbosje, Caprera/Schapenduinen). Over de vogelrijkdom van die omliggende gebieden is recent flink gepubliceerd (o.a. Van den Berg, 1999; Geelhoed et al, 1998; De Nobel, 1997; De Nobel & Groot, 1997; Veenstra, 1996; Veenstra & Geelhoed, 1997).

Net als ieder ander landgoed bestaat Meer en Berg uit een samenhangend park- en bosgebied. En net als op landgoed Elswout is het cultuurhistorisch deelgebied gesitueerd op het (deels afgegraven) lagere deel en ligt het meer natuurlijk deelgebied op het hogere deel. Het cultuurhistorisch deelgebied van landgoed Meer en Berg is het grootst (37 ha) en wordt gekenmerkt door een laaggelegen parkachtig landschap met boomgroepen, struwelen, grazige veldjes en waterpartijen, afgewisseld met de gebouwen van het voormalige Provinciaal Ziekenhuis (strandwallenlandschap; naar Doing, 1988 in Geelhoed et al, 1998). Het

parklandschap gaat in de zuidwesthoek over in een meer natuurlijk landschap. Dit kleinere deelgebied (8 ha) bestaat uit een door beuken gedomineerde, steile duinhelling die aansluiting geeft op het landschap van het binnenduin met (ondoordringbare) struwelen en eiken- en denbos (fakkelgraslandschap; idem). Voor meer informatie wordt verwezen naar *Buitenplaatsen van Bloemendaal* (Post, 1992) en het binnenkort te publiceren *Waardenrapport* van de Vereniging Behoud Landgoed Meer en Berg.

De broedvogels zijn geïnventariseerd volgens de methode van de uitgebreide territoriumkartering. De inventarisatie en interpretatie is uitgevoerd volgens de richtlijnen van het Broedvogel Monitoring Project van SOVON (Van Dijk, 1996). De totale tijdsbesteding tijdens de acht ochtend- en twee avondbezoeken bedroeg 37 uur en 15 minuten (gemiddeld 3,75 uur per bezoek). Daar het geïnventariseerde gebied ca 45 hectare groot is, komt dit overeen met ca 50 minuten per hectare. De hoogtelijn van 10 meter is de scheidslijn bij het toekennen van territoria tot het lage dan wel hoge deel.

Broedvogels in 1999

In 1999 zijn op landgoed Meer en Berg 54 soorten broedvogels met in totaal 433 territoria vastgesteld. Tabel 1 geeft het overzicht van de aantallen, uitgesplitst naar de twee deelgebieden, en de gezamenlijke territoriumdichtheid per soort. De totale dichtheid van 962 territoria per 100 hectare ligt iets boven de gemiddelde territoriumdichtheid van de landgoederen in Zuid-Kennemerland (708 terr/100 ha; Geelhoed et al, 1998) en gaat richting die van de villawijken (1413 terr/100 ha; idem). Dit sluit goed aan bij de aard en ligging van het geïnventariseerde gebied: een parkachtig landschap met enige bebouwing gelegen in de binnenduinstrand tussen duin en stad.

Zeven soorten nemen ieder meer dan 5% van het totaal aantal territoria voor hun rekening. In volgorde van afnemende talrijkheid: Merel, Koolmees, Winterkoning, Roodborst, Houtduif, Wilde Eend en Pimpelmees. Deze groep van zogenaamde dominante soorten komt op één soort na overeen met die van de landgoederen en de villawijken (resp. Kauw en Heggemus i.p.v. Wilde Eend; Geelhoed et al, 1998). Het feit dat er op Meer en Berg tweeënhalve keer meer Kauwen dan Heggemussen broeden, en de aanwezigheid van een landgoed typerende broedvogelsoort als Grote Lijster, benadrukt echter het landgoedkarakter van de vogelbevolking van Meer en Berg.

Tabel 1. Aantallen territoria en territoriumdichtheid van de broedvogels van landgoed Meer en Berg (ca 45 ha) te Bloemendaal in 1999.

Soort	Territoria		Totaal aantal territoria (per 100 ha)	Territorium- dichtheid (per 100 ha)
	per deel- gebied	lage hoge deel deel		
Keizergans	1	0	1	2.2
soepgans	2	0	2	4.4
Nijlgans	5	0	5	11.1
Wilde Eend	25	0	25	55.6
Buizerd	0	1	1	2.2
Waterhoen	2	0	2	4.4
Meerkoet	4	0	4	8.9
Scholekster	2	0	2	4.4
Houtsnip	0	2	2	4.4
Zilvermeeuw	2	0	2	4.4
Stadsduif	2	0	2	4.4
Holenduif	7	1	8	17.8
Houtduif	25	1	26	57.8
Turkse Tortel	3	0	3	6.7
Koekoek	0	1	1	2.2
Bosuil	2	1	3	6.7
Groene Specht	1	1	2	4.4
Grote Bonte Specht	3	2	5	11.1
Witte Kwikstaart	1	0	1	2.2
Winterkoning	22	5	27	60.0
Heggemus	8	0	8	17.8
Roodborst	19	8	27	60.0
Nachtegaal	1	0	1	2.2
Merel	34	6	40	88.9
Zanglijster	3	3	6	13.3
Grote Lijster	1	0	1	2.2
Braamsluiper	1	0	1	2.2
Tuinfluit	5	0	5	11.1
Zwartkop	12	7	19	42.2
Fluiter	0	1	1	2.2
Tjiftjaf	10	3	13	28.9
Fitis	3	4	7	15.6
Goudhaantje	0	2	2	4.4
Grauwe Vliegenvanger	3	0	3	6.7
Staartmees	3	0	3	6.7
Glanskop	4	4	8	17.8

Tabel 1. Vervolg.

Soort	Territoria per deel- gebied		Totaal aantal territoria	Territorium- dichtheid (per 100 ha)
	lage deel	hoge deel		
Kuifmees	0	3	3	6.7
Pimpelmees	19	5	24	53.3
Koolmees	21	7	28	62.2
Boomklever	6	2	8	17.8
Boomkruiper	7	4	11	24.4
Wielewaal	0	1	1	2.2
Vlaamse Gaai	4	1	5	11.1
Ekster	5	0	5	11.1
Kauw	20	0	20	44.4
Zwarte Kraai	6	1	7	15.6
Spreeuw	7	0	7	15.6
Huismus	13	0	13	28.9
Ringmus	1	0	1	2.2
Vink	6	5	11	24.4
Groenling	8	0	8	17.8
Putter	2	0	2	4.4
Kneu	3	0	3	6.7
Goudvink	4	3	7	15.6
	348	85	433	962.2

Van de 35 soorten met drie of meer territoria op landgoed Meer en Berg is alleen de dichtheid van Grote Bonte Specht minder dan de helft van de gemiddelde dichtheid op de landgoederen van Zuid-Kennemerland. Daarentegen is voor tien soorten de dichtheid meer dan twee keer zo hoog: Nijlgans, Wilde Eend, Turkse Tortel, Kuifmees, Vlaamse Gaai, Zwarte Kraai, Huismus, Vink, Groenling en Goudvink (zie bijlage 2 in De Nobel, 1999). Het relatief talrijke voorkomen van cultuurvolgers als Turkse Tortel en Huismus wijst op de permanente menselijke bewoning van het landgoed.

De aanwezigheid van Buizerd, Grote Lijster, Fluitier, Goudhaantje, Wielewaal en Goudvink is van regionaal belang voor de stand van deze in Zuid-Kennemerland schaarse tot vrij schaarse broedvogels. De aanwezigheid van een achttiental voor de regio kenmerkende soorten, waaronder Houtsnip, Bosuil, Groene Specht, Nachtegaal, Boomklever en Putter, onderstreept bovendien de landelijke waarde van landgoed Meer en Berg. De indeling naar regionale kenmerkendheid (minimaal

2.5% van de landelijke populatie) en talrijkheid is gebaseerd op *Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer* (Geelhoed et al, 1998).

Van de Nederlandse Rode Lijst met bedreigde en kwetsbare vogelsoorten heeft de Groene Specht twee territoria in het gebied. De Rode Lijst wordt overigens gedomineerd door vogels van vochtige biotopen, zoals kwelders, natte duinvalleien, veenweiden en rietmoerassen, terwijl bosvogels nagenoeg ontbreken (Vergeer, 1995).

Tenslotte, deze broedvogelinventarisatie vertegenwoordigt een momentopname. Vogelpopulaties staan echter onder invloed van factoren, binnen én buiten het broedgebied, die veranderingen op zowel korte als lange termijn kunnen veroorzaken. Om deze reden wordt hier even stil gestaan bij de verdwenen en/of potentiële broedvogels van landgoed Meer en Berg. Zo zijn tijdens de inventarisatiebezoeken in 1999 Krakeend, Sperwer, Ransuil, Gekraagde Roodstaart, Kleine Karekiet en Zwarte Mees eveneens geregistreerd. De waarnemingen voldeden echter niet aan de SOVON-criteria voor vaststelling van territoria, maar voor een soort als Sperwer lijkt vestiging als broedvogel slechts een kwestie van tijd. Daarentegen is van Gekraagde Roodstaart en soorten als Tortelduif en Boompieper bekend dat ze in het verleden op Meer en Berg hebben gebroed (Provincie Noord-Holland, z.j.). Hetzelfde geldt voor de Rode-Lijstsoort IJsvogel (tot de 'kanalisatie' van de natuurlijke duinbeek rond 1970); dit juweel onder de broedvogels van landgoederen is misschien wel dé vogelsoort waar men zich op moet richten bij een herinrichting van landgoed Meer en Berg.

Overige waarnemingen

In de jaren tachtig en negentig zijn op landgoed Meer en Berg ruim honderd verschillende vogelsoorten vastgesteld. Naast de 54 soorten broedvogels zoals vermeld in tabel 1 en een klein aantal voormalige, onregelmatige en mogelijke broedvogels zoals Fazant en Bonte Vliegenvanger, betreft dat een keur aan broedvogels uit de aangrenzende gebieden, doortrekkers en wintergasten die er voor kortere of langere tijd voedsel en/of rust vinden. Voor een volledig overzicht wordt verwezen naar het eerder genoemde *Waardenrapport* (zie ook Van den Berg, 1999). Hier wordt volstaan met het noemen van enkele opmerkelijke soorten.

De in Zuid-Kennemerland zeer schaarse tot vrij schaarse broedvogels Havik, Sperwer, Boomvalk, Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Boomleeuwerik, Vuurgoudhaantje, Zwarte Mees, Kruisbek en Appelvink worden regelmatig waargenomen en zijn broedvogel in de directe omgeving van landgoed Meer en Berg. Andere opmerkelijke soorten betreffen de doortrekkers en/of wintergasten Dodaars, Roerdomp, Nonnetje, Grote

Zaagbek, Wespindief, Waterral, IJsvogel en Grote Gele Kwikstaart. En dan zijn er nog de incidentele, maar spectaculaire waarnemingen van een overvliegende Ooievaar (apr 1994 en mei 1999), Zeearend (14 nov 1996) en Visarend (8 okt 1999).

Conclusies

Landgoed Meer en Berg heeft een indrukwekkende broedvogelbevolking, zowel wat betreft het aantal soorten als het aantal territoria. Op basis van de soortensamenstelling en de gezamenlijke territoriumdichtheid kan de vogelbevolking van Meer en Berg getypeerd worden als karakteristiek voor de landgoederen van Zuid-Kennemerland. Tevens blijkt daaruit de samenhang met de omliggende gebieden. Dit type landschap en de vogels die daar bij horen, kenmerken Zuid-Kennemerland en geven haar meerwaarde boven andere regio's. Het is te hopen dat de beschreven natuurwaarden bijdragen aan de totstandkoming van een verantwoord herinrichtingsplan, hetgeen rekening zou moeten houden met het landgoedkarakter van Meer en Berg.

Dankwoord

De mede-inventariseerders Erik van Bakel en Hans Groot worden bedankt voor het lopen van hun rondjes. Zij worden tevens bedankt voor hun aandeel in de uitwerking (Hans) en de aanlevering van niet-broedvogelwaarnemingen (Erik). Bert Oosterop wordt bedankt voor de oppervlaktebepaling. Arnoud van den Berg wordt bedankt voor het up-to-date maken van zijn verslag over de vogels van landgoed Meer en Berg.

Literatuur

- Berg, A.B. van den, 1999. Vogels op en rond Landgoed Meer en Berg te Santpoort-Zuid (gemeente Bloemendaal). Rapport in eigen beheer, Santpoort-Zuid.
- Dijk, A.J. van, 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Doing, H., 1988. Landschapsoecologie van de Nederlandse kust. Een landschapskartering op vegetatiekundige grondslag. Stichting Duinbehoud, Leiden.

- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Nobel, P. de, 1997. Broedvogelinventarisatie Jagtlust/Brederodeduin 1996. Fitis 33(3): 130-134.
- Nobel, W.T. de, 1999. Broedvogels van Elswout in 1960-98. SOVON-inventarisatierapport 1999/05. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Nobel, P. de & Groot, H., 1997. Broedvogelinventarisatie Caprera/Schapenduinen 1996. Fitis 33(2): 81-85.
- Post, W., 1992. Buitenplaatsen van Bloemendaal. Schuyt & Co, Haarlem.
- Provincie Noord-Holland, zonder jaar. Basisgegevens provinciale milieu-inventarisatie (PMI) Zuid-Kennemerland 1982. Provincie Noord-Holland, Haarlem.
- Veenstra, B., 1996. Broedvogelinventarisatie van de door PWN beheerde gebieden in Zuid-Kennemerland 1996. NV PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland, Bloemendaal.
- Veenstra, B. & Geelhoed, S.C.V., 1997. Aantalsontwikkelingen van broedvogels in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland 1952-1996. NV PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland, Bloemendaal.
- Vergeer, J.-W., 1995. Vogels van de Rode Lijst. KNNV/Vogelbescherming, Utrecht/Zeist.

Pim de Nobel, Zijlweg 115 4, 2013 DE Haarlem, 023-5318631